

LAURBERG & GAD FOT. 1918

FOTOTYPI PACT & CRONES EFTF.

Sonnielille.

MINDEORD

over afdøde Medlemmer.

Sophus Müller.

24. Maj 1846—24. Februar 1934.

Tale holdt i Videnskabernes Selskabs Møde den 14. December 1934.

Af **K. Friis Johansen.**

Den 24. Februar i Aar døde Sophus Müller, 87 Aar gammel. To Dage forinden færdedes han endnu med rank Ryg og spændstige Skridt paa Nationalmuseet, som han havde gjort det Dag ud og Dag ind gennem to Menneskealdre, opfyldt af videnskabelige Problemer, ivrigt diskuterende dem med enhver Fagfælle, der kom indenfor hans Rækkevidde. Nogle faa Uger tidligere havde han udsendt det store Værk om Jernalderens Kunst, hvormed han fejrede sit 60-aarige Forfatterjubilæum. Budskabet om hans Død kom saa uventet, som gjaldt det en Mand i sin bedste Alder; saa frisk syntes hans Livsenergi endnu at være, saa lidt var hans skarpe Intelligens og stærke Vilje mærket af de mange Aars Slid. Det var en Lykke, at han trods det høje Aaremaal, der blev ham til Del, forskaanedes for at opleve en aandelig og legemlig Svækkelse, som vilde have pint ham mere end de fleste; og alle vi, som har været i nær Berøring med ham, vil være taknemmelige for, at Billedet af hans særprægede og mærkeligt fascinerende Personlighed faar Lov at staa i vor Erindring med usvækket Klarhed.

Sophus Müllers lange Liv var fyldt af rastløs Virksomhed. Hans Gerning er ikke udtømt med hans videnskabelige Ar-

bejde. Paa dette Sted er det dog især som den fremragende Videnskabsmand, vi vil mindes ham. Hans omfattende Indsats i vore arkæologiske Institutioners og dansk Museums-væsens Historie skal her kun omtales, forsaavidt det er nødvendigt for Skildringen af hans eget Forskningsværk. Det er saa meget mere berettiget, som han, med alt hvad han har udrettet som Embedsmand, som Administrator og Organisator, dog først og fremmest af Anlæg og Drift var Videnskabsmand og selv uden al Tvivl vilde ønske fremfor alt at mindes som saadan.

Sophus Otto Müller blev født den 24. Maj 1846 og tilhørte en kendt københavnsk Patricierslægt, der gennem flere Generationer har skænket dansk Videnskab og Kunst betydelige Mænd. Hans Fader var den højt ansete Numismatiker og klassiske Arkæolog Ludvig M., Farfaderen var Saxoudgiveren Peter Erasmus M., Oldefaderen Kobberstiksamleren, Skaberen af Pinacotheca Dano-Norvegica Fr. Adam M. Maleren Adam August M. var hans Onkel, Naturforskeren og Forstmanden Peter Erasmus M. hans ældre Broder. Faderen var allerede ved Sophus Müllers Fødsel knyttet til Møntkabinettet og blev ved Chr. J. Thomsens Død (1865) Direktør for dette samt for Antiksamlingen. Han var tillige Inspektør ved Thorvaldsens Museum fra dets Oprettelse. Sophus Müller tog sin Slægts Kunstsans og humanistiske Interesser i Arv og følte sig navnlig tidlig, under sin Faders Indflydelse, tiltrukket af den klassiske Oldtid. Da han var blevet Student i 1864, valgte han derfor den klassiske Filologi til Fag, og skønt det efterhaanden blev ham klart, at det filologiske Studium ikke laa for ham, gennemførte han det dog og tog i 1871 den filologisk-historiske Embedseksamen. Tilsyneladende har hans akademiske Uddannelse saaledes kun ringe Forbindelse med hans senere

videnskabelige Gerning; og dog har det haft en væsentlig Betydning for hans hele Indstilling, at han kom fra humanistisk Side og ikke som adskillige af den forhistoriske Arkæologis Mænd fra Naturvidenskaben, og at han medførte et solidt Kendskab til de klassiske Kulturer.

Efter sin Eksamen virkede Müller nogle Aar som Lærer, og det var, efter hvad han selv oplyser i sit Doktorvita, først i denne Tid, at han gennem egen Læsning førtes til at interessere sig for den forhistoriske Arkæologi. Denne nye Interesse tog ham snart helt fangen. »Museet for nordiske Oldsager« blev fra da af Hjemstedet for hans Studier, og af den Kreds af Mænd, der dengang var knyttede til det, fik fremfor alle J. J. A. Worsaae en overordentlig Indflydelse paa hans videnskabelige Udvikling. Gennem hele sit Liv vedgik han taknemmeligt sin store Gæld til denne betydelige Personlighed, som han beundrede baade som Menneske og som Videnskabsmand, og fra hvis Forskning han tog ledende Ideer i Arv. Fra 1874 af tog Müller Del i Museets Undersøgelser i Marken, og i 1878 blev han endelig fast ansat ved det som Assistent.

Han stod da midt i omfattende Studier, der allerede havde givet værdifulde Resultater, og som han drev med en Planmæssighed, der er overordentlig karakteristisk for ham. Under systematisk Fremadskriden fra Omraade til Omraade erhvervede han sig i disse Aar et fyldigt Overblik over sin Videnskab og tilegnede sig dens Stof gennem selvstændigt Arbejde med det. Han var begyndt med at beskæftige sig med Stenalderen. Derefter optog han et indgaaende Studium af Nordens ældre Jernalder, studerede paa en Rejse i Italien, Schweiz og Tyskland i 1872/73 hovedsagelig romerske Oldsager og afsluttede Aaret efter foreløbig sit Arbejde paa dette Felt med den dygtige Debut-Afhandling:

En Tidsadskillelse mellem Fundene fra den ældre Jernalder i Danmark (Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1874), i hvilken han gennemførte den for hele det nordeuropæiske Omraade vigtige Sondring mellem de to særprægede Kulturafsnit, vi i dansk Arkæologi nu betegner som den romerske Periode og Folkevandringstiden. I de følgende Aar fordybede han sig saa i Bronzealderen, foretog i den Anledning i 1875 en ny Rejse til tyske Museer og afsluttede atter dette Afsnit af sine Studier med en større Afhandling: *Bronzealderens Perioder* (Aarbøger 1876), et Arbejde, hvis Hovedthesis ganske vist var forfejlet, hvad Müller selv senere omend nølende erkendte, men som dog ubestrideligt havde betydelig Værd ved sin grundige Oparbejdelse af et meget omfangsrigt Stof fra Ind- og Udland.

Endelig tog han saa det sidste Afsnit af Nordens Oldtid under Behandling, den yngre Jernalder, og igen supplede en længere Udenlandsrejse, dennegang til England, Irland og Frankrig (1877/78), Undersøgelsen af det hjemlige Materiale. Af disse Studier fremgik den fortrinlige Doktor-disputats fra 1880 *Dyreornamentiken i Norden*. Det var et Stof af central Betydning, men vanskelig tilgængeligt og hidtil kun meget lidt dyrket, som Müller her bearbejdede. Den ejendommelige Dyreornamentik, der med uudtømmelig Variationsrigdom breder sig over alle mulige Genstande af nordisk Arbejde fra Folkevandringstiden indtil den tidlige Middelalder, er ikke blot det hele og fulde Udtryk for Nordboernes kunstneriske Trang og Evne gennem disse Aarhundreder. Den afgiver ogsaa for dette Tidsrum det sikreste og bredeste Grundlag for Erkendelsen af kunstneriske og kulturelle Forbindelser mellem Folkene og for kronologiske Bestemmelser. Med overlegen Beherskelse af det store og vidtspredte Materiale og med et skarpt og sikkert Blik for de

mindste Stilnuancer bragte Müller Orden i det hele Virvar, paaviste og analyserede de enkelte Grundmotiver, deres Udvikling og indbyrdes Krydsninger, og eftersporede deres Udspring. Det vigtigste Resultat af dette Arbejde turde være den klare Erkendelse og ypperlige Beskrivelse af de to Hovedstilarter i Nordens Vikingetid, den han kaldte »den karolingiske«, fordi han fandt dens Forudsætninger i den karolingiske Renæssancekunst, og »Jellingestilen«, hvis nære Sammenhæng med irsk Kunst han uimodsigeligt godtgjorde. Dyreornamentiken er under de seneste Aartier blevet et yndet Studiefelt i nordisk Arkæologi. Adskillige af Müllers Konklusioner og Opfattelser er blevet mere eller mindre stærkt anfægtede. Men hans Bog fra 1880 vil bestandig bevare sin Værdi som et i Ordets bogstaveligste Forstand banebrydende Værk og som en mønstergyldig stilhistorisk Undersøgelse.

Efter Disputatsen fulgte i 1881 endnu en større Studierejse, til Grækenland og Rusland. Müller fik under denne bl. a. Lejlighed til indgaaende at undersøge de rige og vigtige Fund af Vaaben og Redskaber fra Schliemanns Udgravninger i Mykenai og gav i en iøvrigt ikke særlig betydelig Afhandling om *den europæiske Bronzealders Oprindelse* (Aarbøger 1882) den første videnskabelig tilfredsstillende Beskrivelse og Klassificering af dem. Dette Arbejde kan betragtes som Afslutningen paa hans forberedende Ungdomsstudier, der havde strakt sig over 10 Aar. Der begynder derefter en ny Fase i hans Forskning, der har sit eget iøjnefaldende Helhedspræg. Efter det foregaaende Aartis fyldige Orientering paa bred europæisk Basis gik han nu i Gang med en detailleret, systematisk Gennemarbejdelse af det hele danske Oldsagsmateriale i alle dets Enkeltheder. Hans Produktion gennem Firserne og et godt Stykke op i Halv-

femserne er væsentlig behersket af dette omfattende Foretagende. Det affødte først en Række monografiske Studier, hvoraf jeg blot skal fremhæve Afhandlingen om *Votivfund fra Sten- og Bronzealderen* (Aarbøger 1886) og den statelige Publikation af *Det store Sølvkar fra Gundestrup* (Nordiske Fortidsminder I, 1892). Og endelig afsluttedes det med to monumentale Værker af højst forskellig Karakter, men dog nært sammenhørende og gensidigt supplerende hinanden.

Det første var *Ordning af Danmarks Oldsager*, der udkom i Aarene 1888—1895. Med Rette understregede Müller selv altid stærkt det første Ord i denne Titel. Det er ikke, som det for en Udenforstaaende maaske kan synes, blot et Billedatlas med deskriptiv Tekst. I knap og koncis Form, uden omstændelig Bevisførelse og Diskussion, men med kort Angivelse af de tilgrundliggende Kendsgerninger giver det en samlet Fremstilling af vor forhistoriske Arkæologis hele System, i dets Grundtræk og alle dets Enkeltheder, saaledes som det dengang kunde opstilles paa Basis af hele det Fundmateriale og alle de Erfaringer, der forelaa. Samtlige da kendte danske Oldsagsformer blev her indordnede paa deres Plads i Systemet, beskrevne og illustrerede ved karakteristiske Repræsentanter. Der blev gjort Rede for deres Udbredelse, deres kronologiske Stilling og Udviklingshistorie og deres Anvendelse, saavidt den kunde bestemmes. Müller gav ved »Ordningen« Oldtidsforskningen et uvurderligt Værktøj i Hænde. Værkets praktiske Værdi for det arkæologiske Arbejde har været overordentlig stor og er det vedblivende. En Nyudgave af det, som bringer det paa Højde med Fagets nuværende Standpunkt, er i Øjeblikket en af de mest paatrængende Opgaver for den danske Arkæologi.

Til dette Værk, hvis Anlæg og Karakter er bestemt af,

at det udelukkende har det videnskabelige Studiums Behov for Øje, slutter sig ganske nøje den store og smukke Bog *Vor Oldtid*, som er kendt og skattet i vide Kredse. Den er blevet til jævnsides med og i direkte Fortsættelse af »Ordnungen« (dens første Del udkom 1894, anden Del i 1897), og i den blev »Ordnings« tørre Skema omsat i en livfuld og fyldig Skildring af vort Lands Kulturhistorie fra Køkkenmøddingerne til Christusbilledet paa Jellingestenen. Det er en af de sjældne Bøger, der byder Læg og Lærd lige meget, i hvilken Evnen til en lettilgængelig og fængslende Fremstilling har indgaaet en lykkelig Forening med et Førstehaandskendskab, der er vundet ved dybtgaaende Selvstudium af Kildestoffet fra Ende til anden.

Disse to Hovedværker, »Ordnungen« og »Vor Oldtid«, er skelsættende ikke blot i Müllers Produktion men i dansk Arkæologi. De er paa eengang et Generalopgør af dens daværende Status og et bredt Arbejdsgrundlag for det fortsatte Studium. Der var god Grund til at glæde sig over, hvad der allerede var naaet. Men samtidig maatte disse Arbejder gøre det klart, ikke mindst for deres Forfatter, hvor der nu mest tiltrængtes Udfyldning. Og især havde Gennemarbejdelsen af hele det foreliggende Materiale blottet det Hovedforhold, at Forskningen indtil da i alt for høj Grad havde været afhængig af tilfældige og spredt fremkommende, ofte ogsaa utilstrækkelig oplyste Fund, og at det, der fremfor alt behøvedes, var systematiske Undersøgelser i Marken, dirigerede fra Studiets Hovedkvarter efter en fast Slagplan og udførte af fuldt kompetente Mænd. Da sidste Del af »Vor Oldtid« udkom, var Udforskningen af vort Lands Forhistorie allerede under Müllers Ledelse langt fremme ad denne nye Vej. Det hænger nøje sammen med den Ændring i hans hele Stilling, som imidlertid var indtraadt.

I 1885 var Worsaae død. Skønt det allerede da maatte være klart, at Müller var hans rette Efterfølger, blev dog foreløbig C. F. Herbst konstitueret i hans Embede og modtog to Aar senere kongelig Udnævnelse dertil, samtidig med at Müller blev Inspektør ved Museet for nordiske Oldsager. Men da saa ogsaa Ludvig Müller døde i 1891, var Tiden inde for Gennemførelsen af en meget paakrævet Reform i Styrelsen af de forskellige kulturhistoriske Samlinger, der siden 50'erne efterhaanden havde fundet sammen i Prinsens Palæ, men som indtil da var selvstændige, sideordnede Institutioner. Ved den ny Forfatning, der tør siges i alt væsentligt at være skabt af Müller, forenedes de alle under Fællesbetegnelsen Nationalmuseet til en Helhed, der i administrativ Henseende deltes i to Afdelinger. I 1892 blev derefter Müller udnævnt til Direktør for Museets 1. Afdeling og blev som saadan Chef for det gamle oldnordiske Museums forhistoriske Del, tillige ogsaa for Antiksamlingen og Etnografisk Museum. Samtidig blev endvidere Omsorgen for de jordfaste Fortidsminder rundt om i Landet, der tidligere havde sorteret under en særlig Direktion, henlagt under Nationalmuseet, for Oldtidens Vedkommende under dets 1. Afdeling. Med Embedet som Nationalmuseumsdirektør forenede Müller fremdeles Hvervet som Statens Tilsynsførende med Provinsmuseernes Virksomhed. Og endelig var han allerede i 1881 efter Engelhardt blevet valgt til Sekretær for Oldskriftselskabets Oldsagsafdeling og disponerede som Redaktør af dets Tidsskrifter over vore arkæologiske Hovedorganer.

Müller indtog herefter gennem henved 30 Aar en overordentlig fremskudt Position i dansk forhistorisk Arkæologi. Han var i denne Periode ikke alene Fagets anerkendte Førstemand; han havde tillige i Kraft af den mangesidige og

vidtrækkende Myndighed, som hans forskellige Funktioner forlenede ham med, og som han med sin selvsikre Natur gerne gjorde Brug af, en afgørende Indflydelse paa Studiets hele videre Udvikling. Som dets næsten suveræne Fører ledede han det ad Baner, han bestemte, og mod Maal, han satte. Som han selv var blevet ført ind paa Museumsvejen af videnskabelig Interesse og ikke af Samlerglæde, stod ogsaa i hans Administration som Institutionschef Hensynet til Forskningens Behov og Fremme i første Linje. Og under hans energiske og maalbevidste Ledelse blev Nationalmuseets 1. Afdeling ikke blot et mønstergyldigt ordnet Arkiv for Oldtidsstudiet, men fremfor alt, i langt højere Grad end det tidligere havde været Tilfældet, et aktivt Forskningsinstitut, hvis hele videnskabelige Virksomhed Müller organiserede og dirigerede. Meget hurtigt lykkedes det ham at tilvejebringe den fornødne økonomiske Basis for en stærkt forøget Aktivitet udadtil. Navnlig opnaede han allerede fra 1893 en efter danske Forhold meget anselig, aarlig Bevilling til videnskabelige Udgravninger, hvortil Museet tidligere kun havde haft yderst smaa Midler. Ikke mindre vigtigt var det, at han samtidig gennemførte en indgribende Reform af Fremgangsmaaden ved Gravningerne. Tidligere ledsagedes Arkæologen i Reglen af en Tegner, hvis væsentligste Maaleinstrument var en Tommestok. De Skitser, han hjembragte fra Arbejdsstedet og hyppigt senere gav en videre smagfuld Udførelse, kunde være særdeles nydelige, men var ofte lidet tilforladelige i Enkelthederne. Nu indførtes eksakte Maalemetoder, og der blev af den senere Docent ved Kunstakademiet G. V. Blom udarbejdet et for dette særlige Formaal fortrinlig egnet Opmaalingsystem, der muliggjorde en objektiv Gengivelse i Plan og Snit af den paagældende Udgravnings Resultater. Som Supplement hertil toges yder-

ligere, for første Gang herhjemme, Fotografiapparatet i Arkæologiens Tjeneste. Og overhovedet blev i alle Henseender Gravetekniken væsentlig forbedret. Hele Museets videnskabelige Personale blev under Bloms Ledelse indøvet i de nye Metoder, saaledes at der ved alle Museets Udgravninger blev gaaet frem paa ganske ensartet Maade.

Herefter kunde nu de omfattende, systematiske Udgravninger tages op, som man tidligere ikke havde kunnet magte. En Oversigt over de første fire Aars Arbejde, som Müller gav i Aarbøger 1897, viser, hvilke vigtige Resultater denne Virksomhed fra første Færd af bragte. Med fuld Føje kunde han der hævde, at der hermed var begyndt »et nyt Afsnit i det arkæologiske Studium«.

Det gav sig tydeligt til Kende i hans eget Forfatterskab. Efter Afslutningen af »Ordnningen« og »Vor Oldtid« traadte det atter ind i en ny Fase. Medens det tidligere ganske overvejende havde hentet sit Stof i Museumsskabene, er det gennem de følgende Aartier fortrinsvis præget af Undersøgelserne i Marken. Fra denne friske Kilde tilførte det Forskningen et rigt og helt nyt Materiale, der ikke blot i væsentlig Grad kompletterede den tidligere Viden, men paa mange Punkter flyttede dens Grænsepæle et langt Stykke fremad. I flere større og mindre Arbejder fremlagde og bearbejdede Müller Resultater af Museets nye Udgravninger. I første Række maa her nævnes det store Værk om *Affaldsdynger fra Stenalderen* (1900), skrevet af flere Arkæologer og Naturforskere i Fællesskab, men med Müller som Leder og Hovedforfatter. Det er bekendt, at der bag dette Værk laa en næsten halvhundredaarig bitter Strid, hvis første Afsnit hovedsagelig udkæmpedes i dette Selskab. Worsaae havde allerede i 1859 tolket Køkkenmøddingerne ved vore Kyster som Minder om et særligt, tidligt Afsnit af Stenalderen, der

laa forud for de store Stengraves Tid, men fik deri en heftig Modstander i Japetus Steenstrup, der forfægtede den Opfattelse, at Køkkenmøddingerne og Stengravene i det væsentlige var samtidige og blot repræsenterede forskellige Sider af samme Kulturform. Efter en lang Pavse blussede denne gamle Kontrovers op igen i Aarene nærmest efter Worsaaes Død med Müller og Steenstrup som Hovedantagonister. Der var saaledes særlig Anledning til som en af de første Opgaver for de systematiske Udgravninger at tage en planmæssig Undersøgelse af Køkkenmøddingerne op for at søge deres Forhold i alle Henseender definitivt oplyste. Med fortrinlig Bistand fra zoologisk, botanisk og geologisk Side gennemførtes dette Arbejde i Aarene 1893—98 under Nationalmuseets Auspicier. Det afsluttende Værk, der nu afgiver det brede Grundlag for vort Kendskab til den ældre Stenalderes Kultur, blev det sidste Ord i det lange Tvistemaal. Alle Iagttagelser, saavel naturvidenskabelige som arkæologiske, førte samstemmende til en Bekræftelse af Worsaaes Opfattelse.

Havde det her drejet sig om den definitive Klarlæggelse af længe diskuterede Forhold, saa indføjede derimod Afhandlingen om *De jydske Enkeltgrave fra Stenalderen* (Aarbøger 1898) et nyt Kapitel i den nordiske Stenalderes Historie. Man havde nok i nogle Aar været opmærksom paa, at talrige Smaahøje i Vest- og Midtjylland dækkede over beskedne og sparsomt udstyrede Grave af særlig Karakter fra Slutningen af denne Periode. Men endnu da Müller skrev »Vor Oldtid«, havde man kun et ganske overfladisk Kendskab til dem og ingen Forstaaelse af deres virkelige Betydning. Her var atter et Hovedomraade for den nye Udgravningsvirksomhed, og i Undersøgelsen af disse uanselige Oldtidsminder, der kræver en særlig skarp og omhyggelig Iagtta-

gelse, fejrede den forbedrede Graveteknik nogle af sine smukkeste Triumfer. I den nævnte Afhandling kunde Müller allerede fremlægge et stort Stof, der gav et fyldigt Billede af en i Gravskikke og Oldsagsindhold helt særpræget Kulturform, gennemgribende forskellig fra den, man kendte fra de samtidige Jættestuer og Hellekister. Müller begrænsede sig her strengt til det danske Materiale. Men alligevel fik netop dette Arbejde en ganske særlig Betydning udover vore Grænser. I det øvrige Skandinavien, og særlig i Sydsverige og i Finland, paavistes analoge og nærbeslægtede Kulturgrupper, og navnlig de finske Undersøgelser gav væsentlig Bekræftelse paa den Hovedopfattelse, Müller straks havde fremsat, at det her drejede sig om et fremmed, sydfra kommende Indskud i den nordiske Stenalder, formentlig Udtryk for en Invasion af nye Folkegrupper. Ogsaa i den mellem-europæiske Stenalderforskning er den jyske Enkelgravskultur siden blevet en Faktor af væsentlig Betydning.

Nye Landvindinger betegner ogsaa de to store Afhandlinger om *Bopladsfundene fra den romerske Tid* (Aarbøger 1906) og *Bopladsfund fra Bronzealderen* (Aarbøger 1919), der begge ligeledes gjorde Rede for Resultaterne af omfattende Udgravninger og oplyste hidtil lidet kendte Sider af Oldtidslivet. Navnlig den sidste af dem vakte betydelig Opsigt ved Paavisningen af den store Rolle, som primitive Flintredskaber af Stenalderkarakter har spillet i det daglige Liv gennem hele Bronzealderen, Side om Side med de prægtige Smykker og Vaaben af Bronze og Guld. Det var en Erkendelse, der indførte et væsentligt nyt Træk i Billedet af vor Bronzealders Kulturtilstand.

I en anden Gruppe Arbejder, der ligeledes bygger paa omfattende Undersøgelser i Marken, tog Müller Spørgsmaal op, som tidligere kun løseligt var berørte fra arkæologisk

Side, og som det dog i første Række maatte være Arkæologiens Sag at besvare, Spørgsmaalene om, hvorledes Landets Bebyggelse havde formet sig under Oldtiden og om dens Forhold til og Afhængighed af Naturen. I den banebrydende Afhandling *Vej og Bygd i Sten- og Bronzealderen* (Aarbøger 1904) blev disse bebyggelseshistoriske Problemer for første Gang Genstand for en indtrængende arkæologisk Belysning. Indenfor et særlig egnet, vestjysk Omraade paa ialt ca. 50 Kvadratmil paaviste Müller milelange Oldtidsveje, markerede ved lange, sammenhængende Højrækker, fulgte dem i deres Forløb over Bakkedrag og jævnt Land, gennem Snævringer og udenom Slugter, til og fra Vadesteder o. s. v. Han gjorde Rede for Bebyggelsens Sammenhæng med Jordbundsforholdene, dens Forkærlighed for de lettere Jorder paa mere eller mindre bakket Terræn og med spredt Skovbevoksning, hvor der var bedst Vilkaar for det primitive Agerbrug og Kvæghold; og han naaede med Hensyn til Bosættelsens Helhedskarakter til det Resultat, at man gennemgaaende boede »spredt i Bygd og ikke sluttet i By«. De samme Spørgsmaal staar i Forgrunden i *Vendsysselstudier* (Aarbøger 1912), der gav en detailleret Fremstilling af denne Landsdels Bebyggelseshistorie gennem hele Oldtiden og dens paa flere Punkter særprægede Kulturforhold, og blandt hvis Hovedresultater der især er Grund til at fremhæve den vigtige Paavisning af Fugtighedsforholdenes Betydning for den ældste Bosættelse og den deraf flydende almindelige Forskydning fra de ældre glaciale Bakkedannelser, hvor Sten- og Bronzealderens Oldtidsminder fortrinsvis findes, til de senglaciale og postglaciale Flader, som først Jernalderens Folk tog i Besiddelse. Endelig fortsattes disse topografiske Undersøgelser i de omfangsrige og bredt anlagte Afhandlinger om *Sønderjyllands Sten- og Bronzealder* (Aarbøger

1913--14). Müller stillede ved disse Arbejder den arkæologiske Forskning nye Opgaver. Tilsammen rummer de en Række skarpe Iagttagelser, der baade har stor almen kultur-geografisk Interesse og har været af grundlæggende Betydning for alle senere Studier over Danmarks ældste Bebyggelseshistorie.

Endnu maa jeg i denne Sammenhæng minde om Müllers vægtige Indsats i Danevirkeforskningen. Det var ham der først, i »Vor Oldtid« og i en særlig lille Afhandling (Aarbøger 1900), erkendte Hedeby's Beliggenhed indenfor »Halvkredsvolden«, en Opfattelse, som senere fik afgørende Bekræftelse gennem Kielermuseets Udgravninger. Og i Forening med Carl Neergaard gav han derefter i den store Publikation *Danevirke* (Nord. Fortidsminder I, 1903) en samlet Beskrivelse og Tydning af hele det udstrakte Befæstnings-system ved vor gamle Sydgrænse. Ved sin omhyggelige og rigt illustrerede Redegørelse for de bevarede Voldrester, der i stort Omfang bygger paa nye Opmaalinger, hævder dette Arbejde vedblivende sin Plads som det arkæologiske Hovedværk om Danevirke, uanset at dets Datering og historiske Fortolkning af de enkelte Partier i Anlægget paa adskillige Punkter enten endnu er under Diskussion eller ogsaa er blevet omstødt ved senere Undersøgelser.

Jævnside med alle disse Skrifter med Hovedemner fra Undersøgelserne rundt om i Landet kom der dog stadig ogsaa i denne Periode fra Müllers flittige Pen en Række Arbejder, i hvilke Oldsagsmaterialet stod i Forgrunden. Jeg maa nøjes med blot at nævne de vigtigste af dem, Monografien over *Flintdolkene i den nordiske Stenalder* (Nord. Fortidsminder I, 1902), den dybtgaaende Undersøgelse over *Bronzealderens Begyndelse og ældre Udvikling i Danmark* (Aarbøger 1909), Publikationerne af *Solbilledet fra Trund-*

holm (Nord. Fortidsminder I, 1903) og *Juellinge-Fundet* (ibid. II, 1911). Alle fremlagde de nyt Stof og nye Erkendelser, der for en væsentlig Del byggede paa Resultaterne af de Aar efter Aar fortsatte, videnskabelige Udgravninger. Overordentlig meget nyt bragte ogsaa de talrige Smaastudier, som Müller offentliggjorde fra Tid til anden gruppevis under Fællestitler som »Nye Fund og Iagttagelser« el. lign. (Aarbøger 1896, 1900, 1907, 1917, 1920).

Helt isoleret indenfor den frodige Produktion fra denne Müllers Glanstid staar endelig den Fremstilling af *De forhistoriske Tider i Europa*, som han skrev for det af Prof. Aage Friis redigerede Værk »Verdenskulturen«, og som kort efter udkom som selvstændig Bog i tysk og fransk Udgave. For- saavidt var ogsaa dette et Pionerarbejde, som ingen før ham havde forsøgt at skildre hele vor Verdensdels forhistoriske Kulturudvikling i Sammenhæng. Maaske viser intet andet af hans Skrifter tydeligere end dette hans Evne til at overse og beherske et mægtigt Stof og med sikkert Blik for det væsentlige fremlægge det i let overskuelig og koncis Form.

I 1921 trak Müller sig tilbage fra sit Embede og sine andre offentlige Hverv. Kun ugerne gav han, uden selv at føle sig træt, den Magt og Indflydelse fra sig, som han havde glædet sig ved at udøve, og der laa Bitterhed bag den spøgefulde Form, naar han sidenhen yndede at betegne sig selv som »en forhenværende«. Men hans videnskabelige Virksomhed var ikke afsluttet dermed. Hans Forskningstrang holdt sig mærkværdig frisk, og gennem hele sit lange Otium vedblev han at arbejde med ungdommelig Energi og Studiegåde. Allerede i den senere Del af Direktørtiden var hans Undersøgelser blevet ført ind paa den Bane, ad hvilken de fortsatte i Aarene derefter. Hovedresultatet af disse Alderdomsstudier er det store Værk om *Oldtidens Kunst i Danmark*, tre smukke

Kvartbind, hvoraf de to første, om Stenalderens og Bronzealderens Kunst, udkom i 1918 og 1921, det sidste og største, der behandler Jernalderens Kunst indtil Udgangen af den romerske Periode, først i Januar i Aar. Supplerende slutter sig dertil nogle mindre Afhandlinger. Tilsammen udgør disse Arbejder et særligt og afsluttende Kapitel i Müllers Produktion. I Modsætning til det foregaaende Afsnits ekspansive Karakter er denne sidste Fase helt og holdent hellet en intensiv Fordybelse i en enkelt Side af vor Oldtidskultur, dens kunstneriske Produktion. Kunst er her taget i Ordets videste Betydning, som omfattende alle synlige Frembringelser af Menneskehænder, der ikke tjener praktiske Opgaver, men alene har til Formaal at glæde Øjet. Og Synspunktet for Behandlingen er ikke den æsthetiske Vurderings, men det kulturhistoriske. I indtrængende og uendelig taalmodige Detailundersøgelser over Ornamentik og Formgivning, rige paa skarpe og fine Iagttagelser, analyseres det selvstændige danske Kunstvirke fra de første famlende Begyndelser indtil Slutningen af Romertiden som en betegnende Exponent for den hele almindelige Kulturbevægelse gennem Opgang og Nedgang, Blomstring og Forfald og som Maalestok for national Egenart og Delagtighed i europæiske Strømninger.

Naar man følger Müllers videnskabelige Arbejde i dets Gang, saaledes som jeg i den foregaaende Oversigt over dets Hovedindhold har gjort det, kan man neppe undgaa at modtage et stærkt Indtryk af dets indre organiske Sammenhæng og faste Struktur. Det spreder sig ikke planløst over forskellige Omraader. Med ganske faa Undtagelser, af hvilke den væsentligste, Bogen om Europas Forhistorie, jo iøvrigt skyldtes et udefra kommende Initiativ, samler hele dette

store Forfatterskab sig om eet eneste Hovedemne, Danmarks Oldtid, men behandler det til Gengæld paa altomfattende Maade, uden nogen Art af Specialisering. Og det skrider frem næsten som efter en forudlagt Disposition. Jeg har forsøgt at karakterisere de Hovedafsnit, det passerer igennem: først de forberedende og bredt orienterende Ungdomsstudier, saa den grundige Opgørelse af den danske Oldtidsarkæologis hele Bo, dernæst den storstilede Udbygning af den, navnlig gennem de systematiske Udgravninger og Landsundersøgelser, sluttelig paa det udvidede Grundlag nye Detailstudier, der formede sig som et Længdesnit gennem vor Oldtidskultur efter en enkelt, konsekvent fastholdt Linje. Det er en i sjælden Grad sluttet og ensrettet Forskergerning.

Da Müller begyndte sit Arbejde, var den forhistoriske Arkæologi endnu en purung og ret svagt befæstet Videnskab. Herhjemme havde først Worsaae som den store Foregangsmand givet den fast Skikkelse som en selvstændig videnskabelig Disciplin, der ved den komparative Undersøgelse af alle materielle Oldtidslevninger og af de Forhold, under hvilke de foreligger, stræber mod en historisk Forstaaelse af Menneskelivets Vilkaar gennem de lange Tidsrum, der er gaaet forud for al nedskreven Beretning. Worsaaes sidste sammenfattende Fremstilling af »Nordens Forhistorie« fra 1881 giver et godt Billede af, hvor langt man indtil da var naaet frem mod dette Maal. Det er en lille Bog, der stadig fængsler ved sit verdensomfattende Overblik, sin store Idérigdom og sit intuitive Klarsyn. Men samtidig viser den tydeligt, at det virkelig indtrængende og kritiske Forskningsarbejde paa dette Omraade dengang endnu kun var i sin første Begyndelse. Det var dette store og krævende Arbejde, Müller tog op for den danske Oldtids Vedkommende, og

som han bestandig har viet sine Kræfter. Og for en saadan Gerning var han i eminent Grad skikket.

I Modsætning til Worsaae, hvis Opmærksomhed fortrinsvis var rettet mod de store Forhold, og som ogsaa i sit Forfatterskab foretrak den brede Skildring for den møjsomme Fremlæggelse af Materiale og Beviser, var Müller den dybtgaaende og udholdende Detailforsker. I Forordet til »Vor Oldtid« karakteriserer han sig selv rammende som den, hvem den videnskabelige Undersøgelse laa mere paa Hjerte end den store Fremstilling. Hans Produktion er fra først til sidst behersket af den primære Undersøgelse og bevarer ogsaa i sin Form oftest Undersøgelsens Præg. Med dette Anlæg hænger det ganske nøje sammen, at han bevidst koncentrerede sig om et saa relativt begrænset Omraade som sit eget Lands Oldtid. Her var den hele arkæologiske Oldtidsoverlevering umiddelbart tilgængelig for ham og den fuldkomne og absolut uafhængige Beherskelse af den opnaaelig. Men samtidig maa det stærkt fremhæves, at denne Koncentration om et enkelt Midtpunkt for Müllers Vedkommende ingenlunde betød en Indsnævring af Horizonten. Han var saavist ikke Lokalarkæolog i Ordets indskrænkende Betydning. Med den levende Sans for Enkelthederne og med den stærke Trang til en solid Forankring paa den indtrængende Specialvidens sikre Grund forbandt han i ikke mindre Grad end Worsaae det vide Udsyn og det aabne Blik for de store Maal. Fra sit faste Stade i det danske Oldtidsstof, der i Kraft af sin usædvanlige Fylde og alment oplysende Karakter indtager en central Plads i den forhistoriske Arkæologi, har han fra først til sidst ivrigt spejdet ud i alle Retninger og bestandig stræbt at kaste Lys over de store Sammenhænge i vor Verdensdels ældste Kulturhistorie, som det, der

dog til syvende og sidst var Studiets Hovedgenstand. Derved har det Billede af Danmarks Oldtid, han Stykke for Stykke har bygget op, faaet sit dybe Perspektiv og derved er hans Forskning, ogsaa hvor den bevæger sig indenfor snævre Rammer, blevet af europæisk Format.

Til Detailanalysen af det arkæologiske Materiale medførte Müller en uvurderlig Egenskab, en enestaaende Iagttagelsesevne. Alt hans Arbejde begynder i den direkte Iagttagelse af Stoffet. Og han var en Mester i den vanskelige Kunst at se. Han havde en sjælden, gennem Aarene bestandig opøvet Evne til ved den umiddelbare Betragtning af Oldsagerne at opfatte det i hvert enkelt Tilfælde særlig ejendommelige og betydningsfulde i Form eller Linje. Hans topografiske Arbejder viser, at hans Øje ikke var mindre sikkert overfor Naturen og Oldtidsmindernes Forhold til den. Hans Produktion er et Skatkammer af rammende Enkeltiagttagelser. Men han blev aldrig stikkende i en ufrugtbar Ophobning af Iagttagelser, ligesaa lidt som det interesserede ham at fremlægge det arkæologiske Kildestof blot for dets egen Skyld. Den rent deskriptive Materialeudgivelse befattede han sig ikke med. Han skjulte ikke sin Ringeagt for den Art af videnskabelig Forfattervirksomhed og følte som Institutionschef ingen Forpligtelse til at tilgængeliggøre Nationalmuseets rige forhistoriske Samlinger for fremmede Forskere gennem systematiske Publikationer af dem. Berettigelsen af Müllers Holdning paa dette Punkt kan utvivlsomt omtvistes. Men den er betegnende for en væsentlig Side hos ham, den rastløse Erkendelsestrang, som bestandig drev ham videre. Han havde ikke Tid at opholde sig ved Iagttagelser og Materiale, som ikke umiddelbart førte ham selv til nye Erkendelser og nye Resultater.

Et fremtrædende Træk i Müllers videnskabelige Konstitution er hans udprægede Trang til Orden og Klarhed. Det vage og ubestemte var ham inderligt imod i Videnskaben som i menneskelige Forhold. En systematiserende Tendens træder tydeligt frem i hele hans Forskning. Hvad han har udrettet som den store Ordner i dansk Oldtidsarkæologi, kan vanskeligt overvurderes, og sikkert vil Resultaterne af dette omfattende Arbejde i alt væsentligt blive bestaaende. Helt igennem er det præget af strenge Krav om den solide Begrundelse, af den omhyggelige Prøvelse af alle Kriterier og den nøgterne Vurdering af deres Bæreevne, endelig af sikker methodisk Sans. Et Vidnesbyrd om, hvor alvorligt Müller har tænkt over sin Videnskabs Methode, og hvor klart og selvstændigt han dømte derom, er en polemisk Artikel fra 80'erne (Aarbøger 1884), i hvilken han skarpt afviste svenske Forskeres Forsøg paa under Navn af »Typologi« at overføre den darwinistiske Evolutionslære paa Oldsagsstudiet som Hovedgrundlaget for den kronologiske Ordning af de forskellige Typeserier. Müllers humanistiske Udspring og Indstilling værnede ham mod at glemme, at Arkæologiens Stof er Menneskeværk og som saadant ikke undergivet konstante Naturlove. Overfor »Typologiens« Konstruktion af »Udviklingsrækker« hævdede han altid klart og stærkt den empiriske Konstatering af de Kombinationer, i hvilke de enkelte Oldsagsformer foreligger i sluttede, veloplyste Fund, som den methodisk rigtige Vej til Fastlæggelsen af deres relative Tidsstilling. Det udelukker naturligvis ikke, at han, som overhovedet enhver Arkæolog maa det, oftere har betjent sig af »typologiske« Ræsonnementer som et sekundært Middel til Ordningen af Materialet indenfor de fastlagte Fikspunkter.

Det Krav om Orden og Klarhed, der er Drivkraften i Müllers faste Udbygning af den danske Arkæologi, gør sig ikke mindre gældende, hvor hans Studier bevæger sig ud over de større Vidder. Sit monumentale Udtryk faar det i hans store Helhedssyn paa den europæiske Oldtidskulturs Historie som en stadig fortsat Bevægelse med uforanderlig Retning fra Sydøst mod Nord og Vest, udgaaende fra eet enkelt oprindeligt Centrum i det østlige Middelhavsomraade og den nærmere Orient, hvor alle Kulturgoder først var vundne, og derfra bredende sig langsomt ud over vor Verdensdel. Ogsaa paa dette Punkt var han Worsaaes Arvtager. Det er Worsaae, der først har udformet dette Syn i dets Grundtræk og draget Konsekvenserne af det for Vurderingen af den nordiske Oldtids hele Stilling. Müller fastholdt det gennem hele sin Forskning med ubøjelig Strenghed og indlod sig ikke paa noget Kompromis med modsatte Grundopfattelser, der senere er fremsat navnlig fra tysk Side. Stærkest kommer det til Orde i Bogen om Europas Forhistorie, der helt er bygget over denne Idé. Men ogsaa i alle andre Dele af Müllers Produktion gør det sig direkte eller indirekte gældende som den ukrænkelige Grundlov og det øverste Ordningsprincip, under hvilket alt maa bøje sig. Det kan vanskelig bestrides, at Müller har gennemført denne Helhedsbetragtning med en Haandfasthed og en Ensidighed, der ikke paa alle Punkter er forligelig med de nu foreliggende Kendsgerninger. Den efterfølgende Generation vil neppe længere være i Stand til at samle Fænomenernes Mangfoldighed under een enkelt, usammensat Formel, den hedde sig nu Syd-Nord eller Nord-Syd. Men utvivlsomt var Worsaaes og Müllers Opfattelse, navnlig forsaavidt angaar Nordens Oldtid, i alt væsentligt rigtig;

og for dansk Oldforskning har det været af overordentlig Betydning, at den ved Müllers Autoritet er blevet holdt fast i denne Grundbetragtning og derved har faaet en sikrere Holdning og roligere Udvikling, end den forhistoriske Arkæologi har haft det under de senere Aartier i andre Lande.

Sophus Müller gik med Liv og Sjæl op i Arkæologien. Den var ham ikke blot en Beskæftigelse men et Livsindhold. Denne stærke Optagethed af sin Videnskab giver hans Fremstilling Glød og eggende Kraft, trods den stive og sære Stil, han efterhaanden lagde sig til. Den gav ogsaa hans Polemik, naar han for i Leding mod anderledestænkende, som han ofte og gerne gjorde det, dens skarpe Tone. Problemerne opfyldte ham for stærkt til at han kunde forholde sig køligt og lidenskabsløst til dem. Vistnok plejede han ingen andre Interesser end Arkæologien. Han levede sit Liv mellem Oldsagerne og skænkede dem hele sin grænseløse Arbejds- evne. Sikkert var denne store Ensidighed dybt begrundet i hans menneskelige Væsen; han var ikke en bred og vidt- favnende Personlighed. Men yderligere skærpedes den ved den Skæbne, der traf ham allerede i de unge Aar, just da han stod midt i sine forberedende Studier, det næsten fuld- stændige Tab af Høreevnen. Dette Slag maatte naturligt ramme en Mand med hans store Virketrang haardt. Saa meget mere maa man beundre den Karakterstyrke, hvormed han affandt sig med denne Tilskikkelse og drog Konsekven- serne deraf. Han blev ved sin Døvhed i væsentlig Grad hæmmet i sit Samkvem med andre Mennesker og renon- cerede derfor paa Delagtighed i, hvad der foregik udenfor hans egne Enemærker. I dette Selskab, hvis Medlem han blev i 1898, viste han sig saaledes kun sjældent og tog kun i meget ringe Grad Del i dets Arbejde. Arkæologien, National-

museet og Oldskriftselskabet var det klart afstukne Virkefelt, som han begrænsede sig til. Men indenfor denne Ramme naaede han med Ensidighedens Styrke det helt store. Med Rette regner den forhistoriske Arkæologi ham blandt sine ypperste Mestre.

Ære være hans Minde.
